

Piotr Gołasa

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

**WPŁYW ORZECZENIA TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO
O PRAWIE ODKUPU NA DZIAŁALNOŚĆ AGENCJI
NIERUCHOMOŚCI ROLNYCH**

*INFLUENCE OF CONSTITUTIONAL TRIBUNAL SENTENCE
IN CASE OF BUY BACK RIGHT ON FUNCTIONING
AGRICULTURAL PROPERTY AGENCY*

Słowa kluczowe: Agencja Nieruchomości Rolnych, prawo odkupu, wyrok Trybunału Konstytucyjnego

Key words: Agricultural Property Agency, buy back right, sentence of Constitutional Tribunal

Synopsis. Opisano zasady funkcjonowania prawa odkupu określonego w art. 29 ust. 5 ustawy z dnia 10 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa oraz problemy związane z jego stosowaniem. W drugiej części pracy przedstawiono główne tezy orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego dotyczące tego przepisu oraz skutki wyroku dla Agencji Nieruchomości Rolnych.

Wstęp

Agencja Nieruchomości Rolnych (dawniej Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa) jest państwową jednostką prawną, realizującą zadania z zakresu gospodarowania Zasobem Własności Rolnej Skarbu Państwa. Zgodnie z ustawą o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa [1991], będącej podstawą działalności ANR, do jej głównych zadań należy:

- tworzenie oraz poprawa struktury obszarowej gospodarstw rodzinnych,
- tworzenie warunków sprzyjających racjonalnemu wykorzystaniu potencjału produkcyjnego ZWRSP,
- restrukturyzacja oraz prywatyzacja mienia SP użytkowanego na cele rolnicze,
- obrót nieruchomościami i innymi składnikami majątku SP użytkowymi na cele rolne,
- zabezpieczenie majątku SP.

Wraz z tak szeroko zakrojonymi instrumentami Agencja otrzymała również narzędzia do ich realizacji. Należy do nich prawo pierwokupu i odkupu nieruchomości rolnych.

Celem pracy jest określenie przyczyn oraz skutków wydania orzeczenia przez TK w sprawie prawa pierwokupu i wykupu realizowanego przez ANR. W artykule oparto się na aktach prawnych oraz informacjach pochodzących z ANR (zarówno publikowanych jak i pochodzących bezpośrednio od samych pracowników ANR).

Część merytoryczna

Wyżej wspomniane uprawnienia Agencji budziły kontrowersje już od samego wprowadzenia w 2003 roku. Za najbardziej dyskusyjne uważa się powierzenie Agencji funkcji kontrolowania prywatnego obrotu ziemią, gdyż w jednym ręku zbiega się własność oraz władza państwowa (dominium i imperium) [Stelmachowski 2003]. Służy temu instytucja prawa pierwokupu, którą w dużym skrócie można określić jako pierwszeństwo zakupu oznaczonej rzeczy przez dany podmiot w przypadku jej sprzedaży osobie trzeciej. Przepisy je regulujące zawarto głównie w ustawie o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa.

Drugie z krytykowanych rozwiązań to instytucja prawa odkupu. Prawo to oznacza, iż w przypadku sprzedaży przez Agencję Nieruchomości Rolnej, może ona w każdej chwili w przeciągu 5 lat dokonać jej odkupu. Nabywca takiej nieruchomości w przypadku skorzystania z tego prawa przez

Agencje, jest zobowiązany do bezwarunkowego przeniesienia własności nieruchomości z powrotem na Agencję. Zastrzeżenie to znajduje się w każdej umowie sprzedaży nieruchomości rolnej podpisywanej przez Agencję oraz zostaje ujawnione księdze wieczystej. Przepis ten został jednak sformułowany w sposób bardzo lakoniczny: „Agencji przysługuje prawo odkupu nieruchomości na rzecz Skarbu Państwa w okresie 5 lat, licząc od dnia jej nabycia od Agencji, z wyjątkiem nieruchomości położonych w granicach specjalnych stref ekonomicznych; prawo odkupu powinno być ujawnione w księdze wieczystej prowadzonej dla danej nieruchomości”. Po analizie tego przepisu nasuwa się szereg wątpliwości:

- w jakich przypadkach Agencja będzie korzystała z tego uprawnienia?
- w jaki sposób ustalana będzie cena po jakiej odkupowana będzie nieruchomość?
- czy nie jest to zbyt daleko idąca ingerencja w prawo własności?

Odpowiedź na pierwsze pytanie można znaleźć w wewnętrznych zarządzeniach agencyjnych. Zgodnie z nimi do korzystania z prawa odkupu ma dochodzić jedynie w trzech przypadkach [Kapelko 2008] (w tym miejscu należy zaznaczyć, że kupujący nieruchomość nie jest informowany o tych warunkach):

- nabywcą nieruchomości sprzedanej przez ANR jest osoba inna niż rolnik indywidualny (w rozumieniu ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego) oraz na danym terenie istnieje potwierdzone zapotrzebowanie na grunty rolne ze strony rolników indywidualnych chcących powiększyć swoje gospodarstwo,
- już po sprzedaży nieruchomości przez Agencję nastąpiła zmiana przeznaczenia w planie zagospodarowania przestrzennego gminy z rolnego na inne cele,
- brak innych możliwości przeciwdziałania w naruszeniu interesu SP.

O ile dwa pierwsze warunki są scharakteryzowane w sposób jasny i precyzyjny, to trzeci pozostawia ogromne pole do interpretacji, gdyż naruszenie interesu SP może być traktowane niezwykle szeroko. Pozostaje ono w ścisłym związku z drugim pytaniem o sposób rozliczenia transakcji. W szablonie umów notarialnych zawieranych pomiędzy kupującym a Agencją ustalenie ceny odkupu wygląda następująco: „w razie wykonania odkupu części nieruchomości lub udziału w nieruchomości cena zostanie ustalona jako suma:

- części ceny całej nieruchomości, ustalonej proporcjonalnie do udziału wartości odkupywanej części w wartości całej nieruchomości, określonej w wycenie stanowiącej podstawę ustalenia ceny, sprzedaży
- udokumentowanych kosztów, jakie poniósł kupujący w związku z transakcją
- wartości nakładów poniesionych na odkupowaną część nieruchomości do dnia wykonania prawa odkupu, w wysokości określonej przez rzeczoznawcę majątkowego; nakłady te zostaną uwzględnione w cenie odkupu tylko o tyle, o ile zwiększą wartość nieruchomości lub jej części w stosunku do ceny sprzedaży”.

Takie sformułowanie umowy sprzedaży oznacza, iż Agencja korzystając z praw odkupu, dokonuje je po cenie pierwotnej transakcji. Biorąc pod uwagę, że w ciągu ostatnich 5 lat ceny nieruchomości znacząco wzrosły należy stwierdzić, że praktycznie w każdym przypadku sprzedaży nieruchomości, nieskorzystanie z prawa odkupu przez Agencję spowoduje naruszenie interesu SP. Powstaje więc pytanie o ile musi wzrosnąć cena nieruchomości, aby skorzystanie z tego prawa było obowiązkiem Agencji. Niestety nie ma na to jasnej odpowiedzi.

W związku z takim sformułowaniem przepisów pojawiły się pytania o sens stosowania prawa odkupu. Agencja broniła tych unormowań, podnosząc argument, że nabywca takiej nieruchomości jest zawsze informowany o prawie odkupu i do jego swobodnej decyzji należy, czy dokona tej transakcji czy też nie. Po drugie prawo odkupu nie jest czymś nowym w polskim systemie prawnym. Przepisy je normujące znajdują się w Kodeksie Cywilnym w art. 593-595, a postanowienia z umowy sprzedaży są niczym innym, jak powtórzeniem uregulowań kodeksowych. Znajdują się one nie tylko w polskim ale także niemieckim, francuskim i włoskim systemie prawnym. Po trzecie prawo to jest instrumentem realizacji zadań jakie zostały nałożone na Agencję [Kozłowska-Burdziak 2006] Bez niego funkcjonowanie Agencji oraz wypełnianie celów (choćby poprawa struktury obszarowej gospodarstw rodzinnych) byłoby niemożliwe. Kolejny z argumentów za istnieniem tego prawa jest częstość wykorzystywania. W okresie od 16 lipca 2003 roku do 31 marca 2009 roku Agencja zawarła 71400 umów sprzedaży nieruchomości o łącznej powierzchni 565000 ha, natomiast wykorzystowała prawo odkupu jedynie co do 100 transakcji dotyczących 1478 ha (skuteczne przeniesienie własności dotyczyło jedynie 69 przypadków o łącznej powierzchni 410 ha) [Wyrok... 2010]. Tak rzadkie wykorzystywanie tego uprawnienia ma świadczyć o tym, że Agencja wykorzystuje je jedynie w pojedynczych przypadkach i po głębokim namyśle.

Prawo odkupu było też mocno bronione przez przedstawicieli Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi sugerujących, że jest to sposób walki z spekulacyjnym obrotem ziemią rolną [Plocke 2008]. Chodzi tu szczególnie o przypadki, gdy nieruchomości jest sprzedawana na preferencyjnych warunkach w celu powiększenia gospodarstwa rolnego, a w okresie 5 lat zostaje przeznaczona na zupełnie inne cele, co powoduje znaczący wzrost jej wartości.

Argumentacja nie przekonywała jednak przeciwników prawa odkupu. Należy do nich nie tylko osoby przeciwko którym instytucja ta została wykorzystana, lecz również wielu uznanych prawników. Wszyscy oni wskazują na wiele problemów związanych z konstrukcją tej instytucji prawnej. Szczególnie istotne wydaje się to, że prawo odkupu jest tak naprawdę przymusowym pozbawieniem własności, w pewnym sensie zbliżonym do instytucji wywłaszczenia. Wywłaszczenie jest jednak jak stanowi ustawa o gospodarce nieruchomościami, oraz art. 21 Konstytucji RP [1997]: „dopuszczalne jedynie wówczas, gdy jest dokonywane na cele publiczne i za słusznym odszkodowaniem”. Wykonanie natomiast prawa odkupu nie ma takiego charakteru. Przesłanki jego stosowania są zupełnie inne. Nie ma też mowy o odpowiednim odszkodowaniu, gdyż jak zaznaczono wcześniej zwracana jest jedynie wartość kosztów zakupu oraz nakładów zwiększających wartość nieruchomości. Biorąc pod uwagę znaczący wzrost cen gruntów rolnych, z pewnością nie można tego określić słusznym odszkodowaniem. Kolejnym problemem jest ryzyko ekonomiczne ponoszone przez kupujących nieruchomości od Agencji. Oprócz tego klasycznego związanego z możliwością pozbawienia warsztatu pracy, dochodzi dodatkowo dla rolników korzystających ze środków unijnych. Chodzi to zwłaszcza o programy rolno-środowiskowe oraz dopłaty do terenów o niekorzystnych warunkach gospodarowania, gdyż rolnik składający o nie wnioski podejmuje się, iż przez 5 lat będzie gospodarował na zgłoszonych działkach. Odebranie ich w ramach wykonania prawa odkupu, może spowodować konieczność zwrotu wszystkich otrzymanych środków wraz z należnymi odsetkami. Co gorsze prawo to może być wykonane w każdej chwili, bez żadnego okresu wypowiedzenia. Również z dużym sprzeciwem spotkał się argument, iż rolnicy mieli swobodę podejmowania decyzji co do zakupu nieruchomości obciążanej prawem odkupu. Swoboda ta w większości wypadków była ograniczona ze względów ekonomicznych, gdyż wiele z sprzedawanych działek lub całych gospodarstw była obiektem wieloletnich umów dzierżawy. Ich zakup byłby więc jedynym sensownym rozwiązaniem z ekonomicznego punktu widzenia, zaś zapisy o prawie odkupu były narzucane przez Agencję bez możliwości negocjacji. Swoboda w podjęciu decyzji zatem sprowadzała się do zakupu na warunkach agencyjnych lub konieczności oddania nieruchomości po skończonym okresie. Ostatni z przytoczonych argumentów mówi, że Agencja może w ten sposób działać jako swoiste „*perpetum mobile*”, wykonując prawo odkupu za każdym razem, kiedy wzrośnie jej wartość i sprzedając kolejnemu nabywcy.

Konflikt przybierał na moc, gdy pojawiły się pierwsze przypadki wykorzystania tego prawa przez Agencję, a wraz z tym pierwsze procesy sądowe. Poszkodowani rolnicy założyli Obywatelski Ruch na Rzecz Walki z Prawem Odkupu. Warto tu przytoczyć jeden z najbardziej jaskrawych przykładów funkcjonowania prawa odkupu [Ziemiain 2008]. W 2003 roku Agencja dokonała w drodze przetargu, sprzedaży gruntów klasy V i VI na rzecz spółki w cenie 258000 zł. Spółka zażądała wykreślenia z umowy prawa odkupu, na co Agencja nie zgodziła się, gdyż jest to wymóg ustawy. Oświadczyła natomiast, że nie zamierza wykonać w przyszłości tego prawa. Spółka przeprowadziła badania geologiczne, które wykazały złoża kruszywa na zakupionych działkach. Po półtora roku formalności oraz przeprowadzeniu wielu robót przygotowawczych kosztem 830000 zł, spółka otrzymała możliwość eksploatacji rozpoznanych złóż. Po uzyskaniu koncesji zakupionymi działkami zaczęli interesować się inni przedsiębiorcy. W grudniu 2005 roku Agencja złożyła spółce oświadczenie o wykorzystaniu prawa odkupu (działki zostały już uporządkowane i przygotowane do eksploatacji przez co stały się niezwykle atrakcyjne). W powyższym oświadczeniu Agencja nie podała, żadnego powodu takiego działania. Jako cenę odkupu podała wcześniejszą cenę zakupu powiększoną o 386568 zł (znacząco mniej niż koszt poniesione przez spółkę). Sprawa to trafiła do sądu. Podobnych przypadków w Polsce jest znacznie więcej.

Spór o prawo wykupu Agencji trwał 5 lat. W końcu zainteresował Rzecznika Praw Obywatelskich, który poparł skargi rolników i 13 lutego 2008 roku wniósł do Trybunału Konstytucyjnego wniosek o sprawdzenie zgodności z Konstytucją dwóch przepisów [Wniosek... 2008]:

- art. 4 ustawy z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego (prawo pierwokupu),
- art. 29 ust. 5 ustawy z dnia 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa (prawo odkupu).

Wyrok w tej sprawie zapadł 18 marca 2010 roku. W przypadku pierwszego z przepisów Trybunał orzekł o jego zgodności z Konstytucją. Jeżeli chodzi natomiast o prawo wykupu stwierdził, że jest ono „niezgodne z art. 2, art. 21 ust. 1 oraz art. 64 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji”. Orzeczenie to oznacza, że Trybunał Konstytucyjny przychylił się do opinii Rzecznik Praw Obywatelskich iż prawo wykupu jest niezgodne z zasadą demokratycznego państwa prawnego, ochrony własności prywatnej oraz ograniczania prawa obywatelskich jedynie ustawowo, tylko gdy jest to konieczne i w sposób nienaruszający istotę tego prawa. TK w wyroku zwrócił szczególną uwagę na następujące kwestie:

- prawo wykupu stanowi nieproporcjonalną ingerencję w konstytucyjnie chronione prawo własności,
- strony umowy sprzedaży nieruchomości (Agencja, kupujący) nie mogą we własnym zakresie znieść lub zmodyfikować prawa odkupu,
- brak określonych przesłanek, które ANR musi spełnić aby skorzystać z przyznaných jej uprawnień,
- brak stosownych ustawowych unormowań dotyczących sposobu rozliczenia między Agencją a osobą pozbawianą własności.

Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, iż TK nie zanegował samej idei prawa odkupu. Chodzi tu raczej o potrzebę uściślenia tej instytucji oraz o wprowadzenie jasnych przepisów wykonawczych dotyczących przesłanek korzystania z tej instytucji oraz sposobu rozliczania zobowiązań pomiędzy stronami.

W orzeczeniu TK nie zawarł daty od kiedy art. 29 ust. 5 ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa [1991] traci moc obowiązującą. Oznacza to, że nastąpiło to w momencie opublikowania orzeczenia w dzienniku urzędowym 29 marca 2010 roku. Wyrok TK jest ostateczny (nie ma żadnych możliwości odwoławczych) oraz posiada tzw. skuteczność *erga omnes* (wobec wszystkich). Oznacza to, że powyższy wyrok będzie miał daleko idące konsekwencje, zarówno dla rolników, jak i Agencji. Skutki te należy rozpatrywać na kilku płaszczyznach.

Pierwszy przypadek odnosi się do sytuacji gdzie Agencja złożyła oświadczenie o wykonaniu prawa odkupu i własność nieruchomości została na nią przeniesiona. Poszkodowani tym działaniem rolnicy na podstawie art. 401¹ Kodeksu Postępowania Cywilnego mają możliwość złożenia wniosku o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym wyrokiem. Ponieważ odkup nastąpił na podstawie przepisów prawa cywilnego będą mieli na to trzy miesiące (w przypadku postępowania administracyjnego jest to jedynie miesiąc). W zależności od tego, czy działki znajdują się w posiadaniu Agencji, czy zostały przekazane osobom trzecim różne mogą być skutki tych działań. Jeżeli odkupione działki nadal są własnością Agencji sąd może zobowiązać ją do ich zwrotu. Jeżeli zostały przekazane na inne cel rolnicy będą mogli dochodzić jedynie odszkodowania na podstawie art. 417 Kodeksu Cywilnego, polegającego na wyrównaniu ceny odkupu, do wartości nieruchomości na moment wykonania tego prawa. Trzecia przypadek ma miejsce gdy Agencja złożyła oświadczenie o skorzystaniu z prawa odkupu ale nie doszło jeszcze do przeniesienia własności. W wielu takich sytuacjach sprawy te toczą się przed sądami, które z racji rozpatrywania sprawy przez TK zawiesiły postępowanie w oczekiwaniu na rozstrzygnięcie. Po wyroku TK sprawy te powinny zostać wznowione, a ANR zobowiązała się, że będzie wycofywać swoje wnioski.

Problematyczne natomiast są inne skutki orzeczenia TK. Po pierwsze pozostaje pytanie o ważność zapisów w księgach wieczystych dotyczących prawa wykupu oraz możliwości ich wykreślenie. Wydaje się, że utrata mocy obowiązującej przepisu na podstawie którego dokonano wpisu do ksiąg wieczystych, powinna powodować możliwość jego wykreślenia na wniosek właściciela nieruchomości. W przypadku braku zgody Agencji na to działanie, nabywca może złożyć wniosek o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym na podstawie art. 10 ustawy o księgach wieczystych i hipotece [1982]. Nie jest to problem jedynie teoretyczny, gdyż zgodnie z opinią TK idea prawa odkupu jest zgodna z konstytucją, a jedynie wymaga doprecyzowania. W Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi toczą się intensywne prace dotyczące ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa. Powstaje pytanie o ważność zapisów o prawie odkupu w księgach wieczystych, gdy wejdzie w życie ustawa zgodna z wytycznymi TK. Chodzi o problem, czy zapisy w księgach wieczystych powstałe na podstawie niekonstytucyjnego przepisu mogą być uznawane za zgodne z prawem po zmianie tego przepisu i co z przypadkami, gdy zostaną one wykreślone z ksiąg wieczystych?

Kolejne sporne zagadnienie to, czy Agencja może w obecnej sytuacji w umowach sprzedaży zawierać umowne prawo odkupu na podstawie Kodeksu Cywilnego? Z jednej strony wydają się, że na gruncie prawa cywilnego nie ma takich przeszkód. Prawo odkupu jest często stosowaną instytucją nie wzbudzającą ogólnie większych wątpliwości. Z drugiej strony jednak, takie działanie stałoby w sprzeczności z zasadami działania organów państwa mówiących, że mają one tylko takie kompetencje jakie zostały im wskazane w ustawie. Skoro, ustawa (po wyroku TK) nie daje Agencji takiej możliwości, powinna się ona wstrzymać z tymi działaniami przynajmniej do uchwalenia nowelizacji ustawy o *gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa*.

Podsumowanie

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego należy ocenić w sposób pozytywny. Dzięki niemu moc obowiązująca stracił przepis budzący najwięcej kontrowersji w ustawie o *gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa*, który stanowił nieproporcjonalną ingerencję w wprawę własności obywateli. Skutki tego orzeczenia będą odczuwalne w sferze ekonomiczno-prawnej. Przede wszystkim Agencja musi być przygotowana na wpływ wielu pozwów do sądów o zwrot nieruchomości lub wypłacenie należnego odszkodowania. Z drugiej strony z racji wyłączenie prawa odkupu z umów sprzedaży może się okazać, iż Agencja będzie otrzymywała wyższe ceny za sprzedawane nieruchomości. W sferze instytucjonalnej efektem wyroku TK jest pozbawienie Agencji jednego z instrumentów zapobiegania spekulacji gruntami rolnymi. Wydaje się więc, iż Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz parlament powinny zintensyfikować prace nad nowelizacją ustawy.

Literatura

- Golasa P., Wysokiński M.** 2009: Prawo pierwokupu i pierwszeństwa sprzedaży w funkcjonowaniu Agencji Nieruchomości Rolnych. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. IX, z. 4.
- Kapelko G.** 2008: Kiedy i dlaczego Agencja stosuje prawo odkupu? [www.anr.gov.pl/pl/article/80236], 26.04.2010. Kodeks Cywilny z dnia 23 kwietnia 1964 r. Dz.U. 1964, nr 16, poz. 93741.
- Kodeks Postępowania Cywilnego z dnia 17 listopada 1964 r. Dz. U. 1964 r., nr 43, poz. 296.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483.
- Kozłowska-Burdziak M.** 2006: Rola Agencji Nieruchomości Rolnych w obrocie ziemią rolniczą. *Prace Naukowe*, nr 38. Zrównoważony i trwały rozwój wsi i rolnictwa. Wyd. SGGW.
- Plocke K.** 2008: Odpowiedź sekretarza w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi na interpelację nr 2066 w sprawie prawa odkupu przysługującego ANR.
- Stelmachowski A.** (red.) 2003: *Prawo rolne*. Wyd. LexisNexis, Warszawa.
- Ustawa z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami. Dz. U. z 29 września 1997, nr 115, poz. 741.
- Ustawa z dnia 10 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa. Dz. U. 1991, nr 107, poz. 464.
- Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece. Dz. U. 1982, nr. 19, poz. 147.
- Ustawa z 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego. Dz. U. z 15 kwietnia 2003, nr 64, poz. 592.
- Wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich do Trybunału Konstytucyjnego z 13 lutego 2008 r. RPO-44723 5-IV/03/BM/DC.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 18 marca 2010 r. K 8/08. Dz. U. 2010, nr 48, poz. 287.
- Ziemiain B.** 2008: Prawo odkupu nieruchomości rolnej: rozbój w biały dzień. *Rzeczpospolita*, 16.01.

Summary

The aim of this paper is to present the legal institution and problems with appropriate application of buy back right from art. 5 of State Treasury Agriculture Land Management Act. Second part of paper present main thesis of Constitutional Tribunal sentence and expected influence on agricultural policy.

Adres do korespondencji:

mgr Piotr Gołasa
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Polityki Europejskiej Finansów Publicznych i Marketingu
Zakład Prawa i Finansów Publicznych
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
tel. (22) 593 40 60
e-mail: piotr_golasa@sggw.pl